

Cigánykerék Pécskődomb putrijából

Balázs János képei és versei pesti tárlaton

Egy ismeretlenségbe burkolózó gyűjtő tulajdonából hatvanöt kép és sok – eddig lappangó, kiadatlan – vers került nyilvánosság elé Balázs János (1905-1977) munkásságából a Budapest Galéria június elejétől július végéig tartott tárlatán és katalógusában. A naiv cigány művészt a közönség korábban a Corvina Kiadó „Ecsettel és írónnal” című albumából, illetve „Füstölgések” című verseskötetéből ismerhette meg közelebbről. Híres prímások leszármazottja volt, de gyerekként félárván, a Salgótarjánhoz közeli Pécskődomb cigánytelepére került, és ide tért vissza második világháborús katonáskodása, valamint három esztendei, szarotvi hadifogsága után is. Az ezermester fiatalember korábban is összeférhetetlen természetű volt, de most végleg visszavonult a világtól. Erdei gyűjtőgetésből tengette életét, mellesleg vályogot vetett, hangszereket készített, verseket írt és festegetett. Gyerekkorától kezdve rengeteget olvasott, bár az iskolát harmadik osztályos korától elkerülte. Pécskődombon csak a gyerekeket engedte közelebb magához, akik ellátták rongydarabokkal, keménypapírral, festékekkel. Ezek lettek képei alapanyagai. Életbölcsségét ebben a kérdésben foglalta össze: „Óh, ti szegények, akiknek a lázas törtetés, a nagyravágyás meg a hitvány pénzszerzés adja a kenyeret – azt hiszitek, ami hamis a világban, megfogamzik bennem?”

Amint azt a katalógus előszavának írója, dr. Vajda Róbert kifejti: Balázs János tulajdonképp alig egy évtizeden át alkotott intenzíven. 1971-ben, hatvanhat évesen lendült bele igazán a festői tevékenységbe, de nem tett jót neki a média „reklámhadjárata”, a felhajtást nem tudta feldolgozni, testileg és lelkileg is lebénult, utolsó éveit ágyban fekvő betegként töltötte. Képeit sohasem árusította, csak egyszer adott el tucatnyit belőlük, hogy a „Füstölgések” verseskötetet kiadhassa. Amint azt a Magyar Nemzeti Galéria naiv festészeti osztályának vezetője – F. Mihály Ida – írta róla annak idején, hirtelen támadt népszerűségére keresve a magyarázatot: „Azért figyeltek fel érdeklődéssel a lét rejtélyeit megragadó képeire, idillikus mese-tájaira, archaikus vízióira, mert művészete teljesen érintetlen volt az akadémikus hagyományoktól.”

Persze, voltak azért önként és nyíltan vállalt példaképei és átvitt értelemben vett mesteri is, ahogyan azt a mostani kiállítást járva felfedezhettük. Hiszen az „Egyiptom” jellegzetes, profilba fordult figuráinak reliefszerű menetelése egyik kicsiny üveg-ikonján, éppoly árulkodó érdeklődési körének szélességéről – térben és időben egyaránt –, mint az „Ősöm, Rembrandt” mo-

dern kalapos, hosszú hajú, „kortársi” portréja. A messi háttérben a középkori házak sora, akár a magyar parasztbarokk dekoratív kategóriájába is besorolhatók. Számomra az egyik legkedvesebb meglepetés Petőfi alakja volt, karddal az oldalán, feje körül szecessziós glóriával, a naiv cigány festő szándéka szerint „szentté avatva” (1975-ös dátummal és szignóval). Egy évvel később készült a „Cigánykerék”, amely virágos központi motívumával, népének örökös vándorlását hivatott jelképezni. Az indiai vagy az egyiptomi őshazától a Kárpát-medencei honfoglalásig. Úgy, ahogyan azt a „Történelem” sokalakos kompozícióján is megtette, a vezérek sátorverésétől, a Duna-parti palotákig és templomokig, avagy a Lánchíd körvonalainak egyidejű ábrázolásával vászonra festett olajképén.

Történelmi visszarévedései mellett rendkívül érdekesekek szellemi barangolásai is a világ legtávolabbi vidékeire. A „Rénszarvas”-tól és pásztorától a „Kutyatábornok”-on és „Kecskevilág”-on át, a mesebeli „Őslény”-ig, a „Történetek lovakról” Gulliverre emlékeztető példabeszédén át a „Madarak harca”-ig, a „Szörnyek”-ig, vagy a bölcs „Baglyok”-ig. A növényvilág trópusi burjánzását a paradicsomi idilltől az apokaliptikus látomásokig követhetjük nyomon, néha szemnek tetszetős, máskor meg rémítő kompozíciókon. Népének mesészerű múltját felelevenítő látványait is váltogatja a kortársi, szürke hétköznapi, sanyarú valóságával. Gondoljunk csak a hatalmas bolondgombák közé ágyazott „Cigányélet” zsánerjeleneteire, avagy a mármár expresszionisztikusan modern „Stex”-re és a „Csallád” népies dekorativitása mellett a „Kártyázók” feszesen komponált, remekül összefogott, valóságos férfi csoportjára. Az architektúráis ihletésű képeknek is két, párhuzamos vonulatát láthattuk, amelyek kölcsönösen kiegészítették és felerősítették egymást: Pécskődomb vityillóinak és putrijainak csupán messziről nézve festői összevisszaságával, talán a tudat alatti elvágódást is rögzítette. A letagadhatatlan otthonosság-érzetet és hazaszerető ragaszkodást egészíti ki ez az érzés, amikor összevetjük a cigánytelepi ciklust a „Mesevár” óriás virágok erdeje alatt megbúvó „díszletével”, „Az elvarázsolt kastély” fölött szellemként röpködő alakokkal, az „Idilli táj” szélmalom-kerekével, vagy az „Egyiptom csodái” női keblű és oroszlánfejű, szárnyas szfinxével a piramis tövében. Festésze te és hányatott sorsa egyaránt azt példázza, hogy számára valóban az „itt élned-halnod kell” volt a vezérlő életpelv és ars poetica.

W. I.